

Ксенія Володимирівна ЮРТАЄВА,
кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський національний університет
внутрішніх справ, м. Харків)

АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті проведено аналіз економічної злочинності в Україні в умовах воєнного стану. Проаналізовано кількісні та якісні показники економічної злочинності в Україні в період з 2020 по 2024 роки. Визначено тенденції економічної злочинності в умовах воєнного стану, їх зв'язок з агресією російської федерації та особливостями функціонування правоохоронної системи України в умовах воєнного стану. Проаналізовано зміни в структурі економічної злочинності, географії та ціні економічної злочинності в умовах воєнного стану. Досліджено типові схеми вчинення економічних кримінальних правопорушень у сфері оборони. Зроблено висновок, що в умовах поєднання елементів відкритої, повномасштабної, та гібридної війни економічна злочинність використовується ворогом як засіб підризу національної безпеки та зниження обороноздатності України.

Ключові слова: економічна злочинність, корупція, воєнний стан, показники злочинності, злочинність у сфері оборони, гібридна війна, протидія злочинності.

Постановка проблеми. Стан економіки та види домінантних економічних відносин в країні значною мірою віддзеркалюють її соціальні й політичні процеси, визначають її взаємодію з іншими державами та суб'єктами економічної діяльності. Цілком логічно, що згідно Закону України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. одним з фундаментальних національних інтересів України як демократичної, соціальної, правової держави визначено сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення

зростання рівня та якості життя населення¹. В умовах збройної агресії російської федерації проти України стабільність і стійкість економічної системи нашої держави є не лише основою її економічного і соціального розвитку, запорукою інтеграції до європейського економічного простору, а й основоположною засадою її обороноздатності, збереження незалежності та територіальної цілісності, людських й інтелектуальних ресурсів. У зв'язку з цим зростаючий рівень криміналізації економічних відносин викликає занепокоєння як представників влади України, так і наших міжнародних партнерів.

У роки незалежності України питання економічної злочинності привертало увагу багатьох вітчизняних дослідників. Серед наукових робіт з цієї тематики слід відзначити напрацювання А. М. Бойка, А. Ф. Волобуєва, В. В. Голіни, Н. О. Гуторової, І. М. Даньшина, В. М. Дрьоміна, О. Г. Кальмана, П. І. Орлова, В. М. Поповича, Є. Л. Стрельцова. В останні роки питання характеристики та протидії економічній злочинності ставали предметом досліджень науковців у сфері юриспруденції та економіки, зокрема, С. О. Іваницького, Р. В. Кобка, С. В. Лук'яненка, О. Ю. Ніпіаліді, М. С. Пузирьова, Г. М. Чернишова та інших. Також слід відзначити три дисертації. Перша – В. В. Сазонова, на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за темою «Кримінологічне забезпечення економічної безпеки держави» (2020 р.)². Друга – Д. О. Грицишена, на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за темою «Державна політика в сфері запобігання та протидії економічній злочинності» (2021 р.)³. Третя – А. П. Дикого, на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук «Державна політика запобігання та протидії економічній злочинності в системі гарантування економічної безпеки України» (2023 р.)⁴. Ці роботи присвячені формуванню та реалізації державної політики щодо запобігання та протидії економічній злочинності як важливої засади державної безпеки. Структурно-кількісні зміни економічної злочинності, що відбулися після повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну, потребують проведення розгорнутого кримінологічного дослідження з метою формування адекватного уявлення про стан цього різновиду кримінальних практик, розробки дієвих механізмів протидії їх відтворенню..

Метою цієї статті є аналіз економічної злочинності в Україні в умовах воєнного стану як загрози національній безпеці держави.

¹ Про національну безпеку України : Закон України № 2469-VIII від 21.06.2018. *Верховна Рада України*: офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 01.07.2025).

² Сазонов В. В. Кримінологічне забезпечення економічної безпеки України : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2020. 412 с.

³ Грицишен Д. О. Державна політика в сфері запобігання та протидії економічній злочинності: дис. ... доктора наук з державного управління : 25.00.05 / Державний університет «Житомирська політехніка» / Національний університет цивільного захисту України. Житомир/Харків. 2021. 437 с.

⁴ Дикий А. П. Державна політика запобігання та протидії економічній злочинності в системі гарантування економічної безпеки України : автореф. ... доктора економічних наук: 21.04.01 / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів. 2023. 39 с.

Виклад основного матеріалу. Чинний Кримінальний кодекс (далі – КК) України не містить поняття економічної злочинності або кримінальних правопорушень у сфері економіки. Розділ VII «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» Особливої частини КК України охоплює лише правопорушення, вчинені у господарській сфері, яка становить лише певну частину суспільних відносин у сфері економіки. Відповідно, за своїм обсягом економічні кримінальні правопорушення не обмежуються кримінальними правопорушеннями, передбаченими Розділом VII Особливої частини КК України.

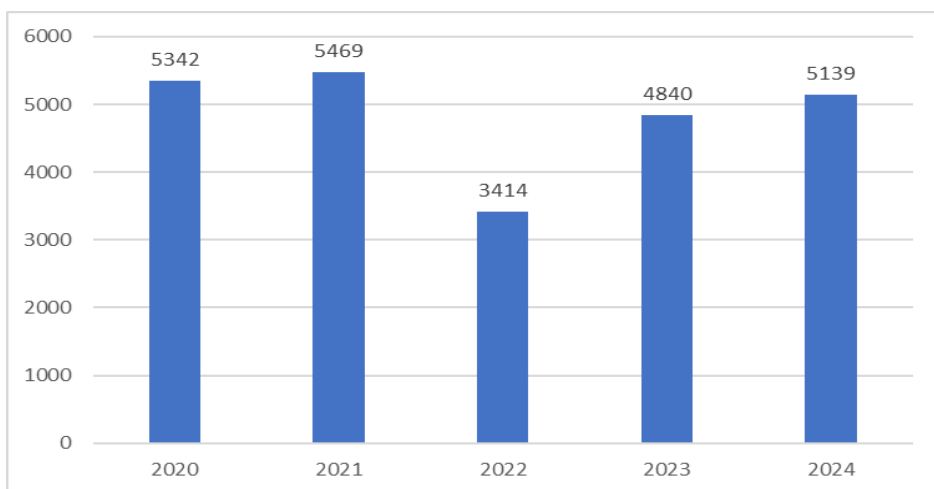
В останні роки вийшла значна кількість наукових робіт, метою яких є визначення поняття та обсягу економічних кримінальних правопорушень. Не занурюючись до дискусійних полів, у цій науковій публікації пропонуємо використовувати таке визначення економічної злочинності: сукупність корисливих кримінальних правопорушень, що заподіюють шкоду господарській діяльності та порядку управління економічними процесами¹. Керуючись цим визначенням, до економічних кримінальних правопорушень можна віднести близько 50 складів, передбачених: Розділом VI «Кримінальні правопорушення проти власності» (ст. 191 КК України), Розділом VII «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» та переважну більшість кримінальних правопорушень, Розділом XVII «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» Особливої частини КК України. Зазначений підхід дозволить визначити подальший об'єм нашого дослідження. Почнемо з окреслення кількісних змін в економічній злочинності в Україні в умовах воєнного стану. Як базовий часовий проміжок дослідження візьмемо останні п'ять років, два з яких є довоєнними, а три останніх припадають на функціонування країни в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України. Обрання зазначеного відтинку часу дозволить визначити особливості економічної злочинності в умовах воєнного стану шляхом її порівняння з функціонуванням держави до початку повномасштабної збройної агресії російської федерації.

У період з 2020 р. по 2024 р. щорічна кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, які посідають провідне місце у структурі економічної злочинності, є відносно стабільною. Виключенням став лише 2022 р., в якому кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності зменшилася майже на 40 %, що пояснюється дестабілізацією всіх управлінських процесів в державі відразу після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну (див. діаграму 1)².

¹ Кримінологія. Академічний курс. Кол. авторів ; за заг. ред. О. М. Литвинова. К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. С. 366.

² Тут в і подальшому використана статична інформація Офісу Генерального прокурора. Статистика. *Офіс Генерального прокурора*: офіц. веб-сайт. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika> (дата звернення 01.07.2025).

Діаграма 1

Графічне зображення рівня та динаміки зареєстрованих кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності (2020–2024 рр.)

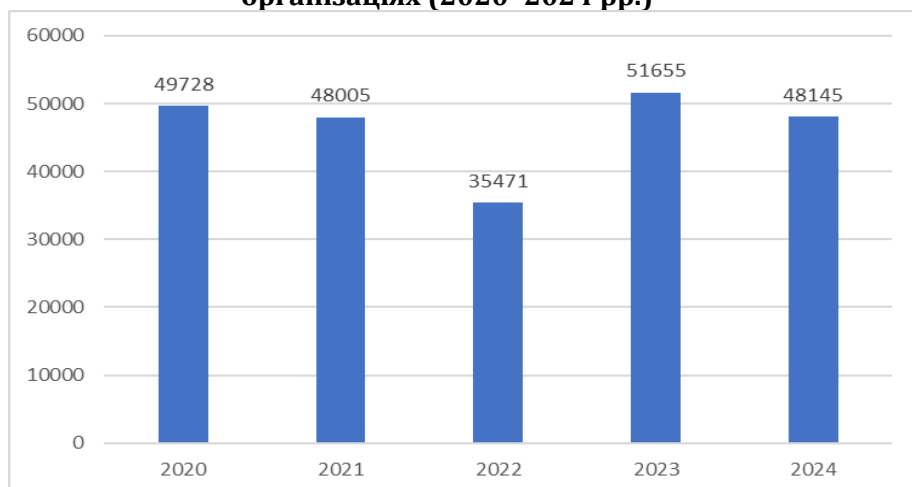
Серед 5139 зареєстрованих у 2024 р. кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності 614 є особливо тяжкими злочинами, 2294 – тяжкими злочинами, 2072 – нетяжкими злочинами і 36 – кримінальними проступками.

Відносна стабільність динаміки в період з 2020 р. по 2024 р. спостерігається і щодо зареєстрованих кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, установах, організаціях (за винятком 2022 р.): у 2020 р. було обліковано 49728 кримінальних правопорушень, у 2021 р. – 48005, у 2022 р. – 35471, у 2023 р. – 51655, у 2024 р. – 48145 (див. діаграму 2). При цьому слід звернути увагу, що весь масив кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, установах та організаціях, охоплює різноманітні кримінальні правопорушення, що вчиняються особами, які мають професійний зв'язок з відповідними суб'єктами, і лише частину зазначених кримінальних правопорушень можна віднести до економічної злочинності. Так, згідно Довідника 13 Додатку 7 до наказу Офісу Генерального прокурора України «Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення» від 30.06.2021 № 298 до переліку кримінальних правопорушень, які можуть бути віднесені до числа вчинених на підприємствах, в установах та організаціях, за видами економічної діяльності відносять кримінальні правопорушення, передбачені статтями 131, 132, 137, 139, 140–142, 145, 151, 172, 175, 183, 184, 191 (крім частини першої), 209¹, 210, 211, 219, 222, 232, 232², 232³, 236–238, 247, 253, 271–276, 284, 285, 287, 319, 321², 329, 330, 351, 363–364-1, 365, 365², 366, 367–368, 368³, 368⁴, 370–375, 380, 410, 411, 412, 413, 425, 426, 426¹, 427–429 КК України. До цієї категорії віднесені кримінальні правопорушення, вчинені службовою особою підприємства,

установи, організації (незалежно від форми власності) та пов'язані з виконанням нею організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій або працівником при виконанні ним трудових обов'язків, або іншою особою, протиправними діями якої спричинено матеріальну шкоду підприємству, установі, організації. Окрім того зазначений наказ до кримінальних правопорушень, які можуть бути віднесені до вчинених на підприємствах, в установах та організаціях, за видами економічної діяльності, також відніс кримінальні правопорушення, передбачені статтями 113, 118, 124, 135, 138, 143, 144, 149, 150, 154, 156, 156¹, 157, 158, 158², 159 частина друга, 161–163, 168, 169–171, 173, 176, 177, 185–190, 191 частина перша, 192, 194, 196, 197, 199, 201–203¹, 205¹–209, 212, 212¹, 213, 218¹, 220¹, 220², 222¹, 222², 223¹, 224–231, 232, 232¹, 232², 232³, 233, 239–244, 246, 248, 251, 253, 256, 258⁴–258⁵, 262, 264, 265, 265¹, 267, 267¹, 269–270¹, 277–283, 286, 286¹, 288, 289, 291, 292, 298, 298¹, 301¹, 301², 308, 312, 313, 320–321¹, 325–327, 328, 332, 333, 340, 343, 344, 351¹, 351², 357, 360, 361–362, 363¹, 365³, 368², 369–369³, 376, 376¹, 381, 382, 385, 387, 388, 397, 400¹, 416, 417, 437–438 КК України. Цілком очевидно, що статистична звітність щодо кримінальних правопорушень, вчинених на підприємствах, установах, організаціях, за видами економічної діяльності максимально розширює поняття зазначених кримінальних правопорушень, беручи за основу місце їх вчинення та професійний зв'язок винного з відповідними підприємствами, установами, організаціями. Вважаємо, що ототожнення зазначеного масиву кримінальних правопорушень з поняттям економічної злочинності було б помилковим. Водночас зазначена статистична звітність Офісу Генерального прокурора містить цінну інформацію щодо фактів вчинення кримінальних правопорушень у різних сферах економіки.

Діаграма 2

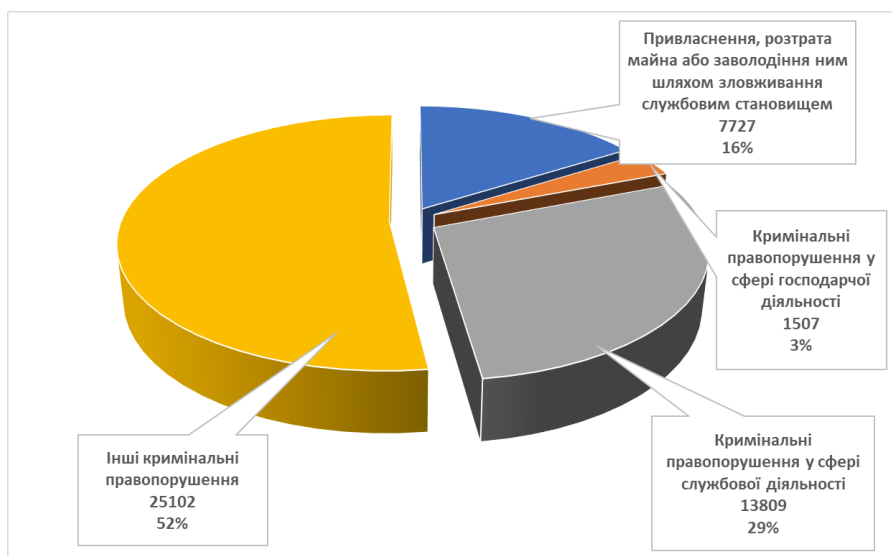
Графічне зображення рівня й динаміки зареєстрованих кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, в установах та організаціях (2020–2024 рр.)

Таким чином, серед 48145 кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, в установах та організаціях у 2024 р., лише 48 % (23043) складають кримінальні правопорушення, які відносять до економічних, з них: 7727 (16 %) складають привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, 1507 (3 %) – кримінальні правопорушення у сфері господарчої діяльності й 13809 (29 %) – кримінальні правопорушення у сфері господарчої діяльності (див. діаграму 3).

Діаграма 3

Графічне зображення структури кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, в установах та організаціях у 2024 р.

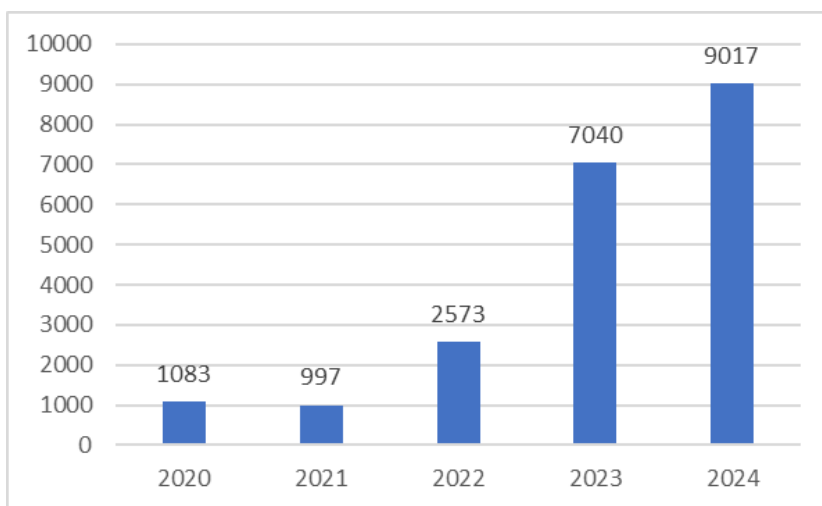

Незважаючи на відносну стабільність загальних показників економічної злочинності, після повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну в структурі кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, в установах та організаціях, за видами економічної діяльності спостерігаються певні зміни. Так, у 2020 р. найбільшу частку складали кримінальні правопорушення, вчинені у сферах будівництва (9 %), оптової та роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів (20 %); державного управління й оборони, обов'язкового соціального страхування (24 %); фінансової та страхової діяльності (7 %); охорони здоров'я та надання соціальної допомоги (6 %). У 2024 р. в структурі кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, установах та в організаціях найбільшу частку склали кримінальні правопорушення, вчинені у сферах будівництва (6 %), оптової та роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів (19 %); державного управління й оборони, обов'язкового соціального страхування

(35 %); охорони здоров'я та надання соціальної допомоги (8 %). Слід відзначити, що збільшення в кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, вчинених у сфері державного управління й оборони та обов'язкового соціального страхування, на третину в період з 2020 по 2024 роки відбулося за рахунок збільшення кількості кримінальних правопорушень у сфері оборони (19 % від усіх зареєстрованих кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, установах та в організаціях у 2024 р.) Загалом з 2020 по 2024 рік можна спостерігати стрімке зростання кількості кримінальних правопорушень у сфері оборони (див. діаграму 4). З вчинених у 2024 р. кримінальних правопорушень у сфері оборони 446 складають привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, 13 – кримінальні правопорушення у сфері господарчої діяльності, 873 – кримінальні правопорушення у сфері службової, тобто 15 % з них відповідає змісту економічної злочинності. Зважаючи на значні матеріальні та нематеріальні збитки, що спричиняється економічною злочинністю, суспільна небезпека зазначених кримінальних правопорушень для економіки та обороноздатності держави у воєнний час є надзвичайно високою.

Діаграма 4

Графічне зображення рівня й динаміки зареєстрованих кримінальних правопорушень у сфері оборони (2020– 2024 рр.)

Аналіз звітів про діяльність Бюро економічної безпеки України за 2022, 2023 і 2024 роки дозволяє визначити наступні типові схеми вчинення економічних кримінальних правопорушень у сфері оборони:

- привласнення коштів службовими особами підприємств шляхом підробки службових документів щодо працездатності непридатних для

експлуатації комплектуючих для воєнної техніки;

- привласнення коштів службовими особами державних підприємств шляхом здійснення удаваного постачання обладнання, призначеного для військового використання;

- привласнення бюджетних коштів, виділених на придбання комплектуючих до військової техніки, шляхом невиконання укладених договорів приватними підприємцями, які перебувають у зговорі із службовими особами підрозділів ЗСУ;

- ухиленням від сплати податків шляхом отримання пільг на ввезення до України товарів військового призначення для потреб ЗСУ з подальшою їх реалізацію через мережу спеціалізованих роздрібних магазинів або Інтернет-платформи;

- привласнення службовими особами ЗСУ грошового забезпечення військовослужбовців або його частини шляхом перераховування на сторонні рахунки;

- розтрата бюджетних коштів службовими особами ЗСУ шляхом укладання договорів про закупівлю обладнання, продукції та послуг (електропостачання, газопостачання) для підрозділів ЗСУ за завищеними цінами, закупівля неякісної продукції або надмірна витрата коштів при виконанні робіт у сфері оборони¹.

Окремо слід зупинитися на питанні збільшення корупційних ризиків при здійсненні військових закупівель в умовах воєнного стану. Так, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 1275 від 11.11.2022 р. придбання та оплата товарів і послуг військового призначення (товарів і послуг, що становлять державну таємницю, озброєння і військової техніки, робіт, пов'язаних з будівництвом військових інженерно-технічних і фортифікаційних споруд) в умовах воєнного стану проводиться в режимі закритих закупівель без використання електронної системи, а порядок укладення державних контрактів, визначається державним замовником². Як засвідчують данні офіційної статистики зниження контролю за державними закупівлями в оборонній сфері вже призвело до низки порушень. Нагадаємо, що подібна ситуація вже відбувалася в нашій країні під час пандемії COVID-19. Тоді постановою Кабінету Міністрів України № 1012 від 22.09.2021 р. було введено тимчасові обмеження обов'язкового здійснення закупівель через електронну систему закупівель щодо лікарських засобів, вакцин, медичних виробів для вакцинації від COVID-19 та медичного обладнання для закладів охорони здоров'я, що надавали допомогу пацієнтам, хворим на COVID-19³. Зазначені тимчасові обмеження

¹ Звіти про діяльність Бюро економічної безпеки України за 2022, 2023 і 2024 роки. *Бюро економічної безпеки України*: офіц. веб-сайт. URL: <https://esbu.gov.ua/diialnist/plani-ta-zvity> (дата звернення: 01.07.2025).

² Деякі питання здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2022 р. № 1275. *Верховна Рада України*: офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1275-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.07.2025).

³ Деякі питання закупівлі лікарських засобів, необхідних для здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню, локалізацію та ліквідацію спалахів, епідемій та пандемій гострої

надали можливість купувати вказані медичні товари за прямими договорами, скориставшись чим деякі недобросовісні установи і підприємства встановлювали дискримінаційні умови при здійсненні відповідних закупівель і безпідставно завищували ціни на товари медичного призначення. Приблизно через рік, коли ціни остаточно стабілізувалися, більшість замовників почали використовувати конкурентні процедури і купувати лікарські засоби та медичні вироби через аукціони на Prozorro, проте деякі з них продовжували зловживати можливістю укладати прямі договори. Відповідно до рекомендацій Національного агентства з питань запобігання корупції способами уникнення корупційних ризиків при здійсненні державних закупівель в умовах надзвичайних ситуацій є передбачення переліку товарів закупівлі за прямими договорами та їх вартості, а також посилення моніторингу публічних закупівель, здійснюваних в умовах надзвичайного стану¹. Зазначені рекомендації були взяті до уваги при розробці та вдосконаленні Порядку формування та коригування очікуваної вартості товарів, робіт і послуг оборонного призначення, закупівля яких здійснюється за неконкурентною процедурою, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 309 від 17.03.2021 р.², та вже цитованої постанови Кабінету Міністрів України № 1275 від 11.11.2022 р. У той же час, на думку фахівців, необхідним кроком у реформуванні системи оборонних закупівель наразі має стати вдосконалення процедур контролю за виконанням державних оборонних закупівель³. Враховуючи лавиноподібне збільшення кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень у сфері оборони в умовах воєнного стану, зазначені рекомендації мають бути втілені в життя якнайшвидше.

Учасники схем, пов'язаних із розкраданням коштів у сфері оборони, часто залучають приватні компанії-посередники для легалізації привласнених коштів або виведення їх у готівкову форму⁴. Загалом з початку повномасштабного вторгнення росії в Україну кількість виявлених випадків легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, стрімко

респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.09.2021 р. № 1012. *Верховна Рада України*: офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1012-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.07.2025).

¹ Корупційні ризики під час закупівель лікарських засобів та медичних виробів, що зумовлені пандемією або здійснюються під час пандемії. Стратегічний аналіз корупційних ризиків, 2023. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/10/Koruptsijni-ryzyky_zakupivli-likarskyh-zasobiv-ta-medychnyh-vyrobiv-pid-chas-pandemiyi.pdf (дата звернення: 01.07.2025).

² Про затвердження Порядку формування та коригування очікуваної вартості товарів, робіт і послуг оборонного призначення, закупівля яких здійснюється за неконкурентною процедурою: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.03.2021 р. № 309. *Верховна Рада України*: офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/309-2021-%D0%BF#n9> (дата звернення: 01.07.2025).

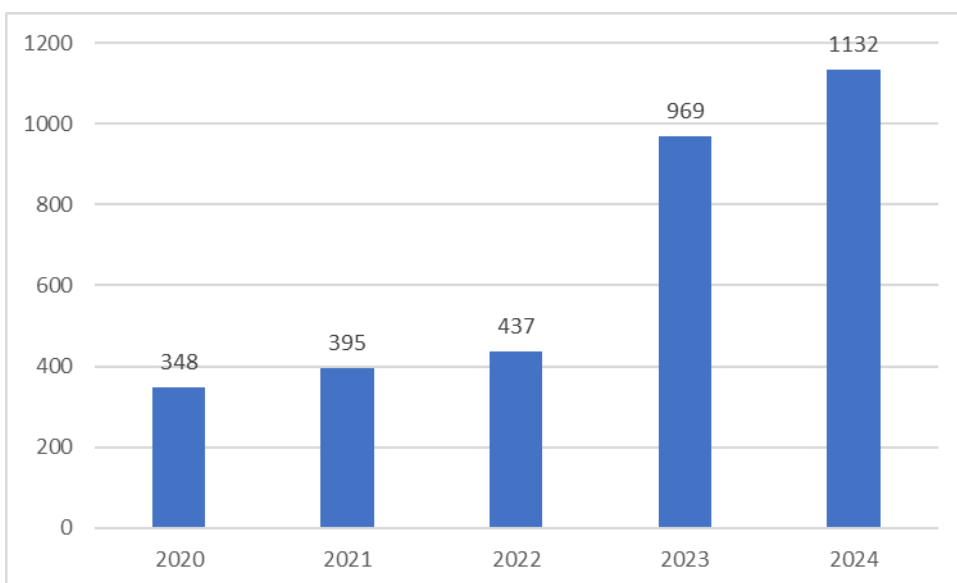
³ Запорожець С. В., Жежерун Ю. В., Зелений П. В., Колесник В. О., Бритов Д. М., Заєць М. Є. Трансформація системи оборонних закупівель під впливом потреб воєнного стану. *Випробування та сертифікація*. 2023, № 2(2). С. 93.

⁴ Звіти про діяльність Бюро економічної безпеки України за 2022, 2023 і 2024 роки. *Бюро економічної безпеки України*: офіц. веб-сайт. URL: <https://esbu.gov.ua/diialnist/plani-ta-zvity> (дата звернення: 01.07.2025).

збільшувалася. Якщо у 2020 р. було зареєстровано 348 випадків легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, у 2021 р. – 395, то в 2022 р. – вже 437, у 2023 р. – 969 і в 2024 р. – 1132 (див. діаграму 5). З одного боку зазначена динаміка свідчить про типовість залучення правопорушниками цього економічного кримінального правопорушення до злочинних схем, з іншого – про активізацію роботи правоохоронних органів з протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Діаграма 5

Графічне зображення рівня та динаміки зареєстрованих випадків легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом (2020–2024 рр.)

Аналіз типових схем вчинення економічних кримінальних правопорушень у сфері оборони дозволяє визначити поєднання кримінально протиправної діяльності корумпованих державних службовців та приватних підприємців. Проте, як вірно відзначають А. В. Носач, І. С. Поляков, у широкому розумінні до корупційних схем у сфері оборони, окрім оборонних підприємств державного та приватного секторів економіки, залучені службові особи органів виконавчої влади, банківської системи, податкової служб, парламентарі¹.

З початком повномасштабного вторгнення відбулися суттєві зміни і в географії економічної злочинності в Україні. Традиційно географія

¹ Носач А. В., Поляков І. С. Корупційні схеми в оборонно-промисловому комплексі України: кримінологічний аналіз складових. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2024. № 2 (32). С. 171. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.2.12%20>.

економічної злочинності характеризувалася поширеністю економічних кримінальних правопорушень в найбільш економічно розвинутих сферах з більшою концентрацією підприємств за різним галузями виробництва, а саме найбільшим поширенням в південно-східних регіонах України і зниженням криміналізації у її західних областях. Після початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну значна кількість підприємств припинила своє існування через бойові дії, окупацію частини території державо-агресором, а також економічні причини; значна їх кількість була знищена або пошкоджена ворогом, частина релокована. Через безпекову ситуацію в країні подальше обговорення зазначеного питання у відкритих джерелах є, наразі, недоречним.

Іншою загальною усталеною тенденцією є географічне поширення економічної злочинності в урбанізованих регіонах країни, великих містах, які є фінансово-економічними центрами країни, а також в місцях перетину митного кордону України. Новою ознакою економічної злочинності, починаючи з 2014 р., стала її активізація в місцях розмежування з тимчасово окупованою територією України. Зі збільшенням негативного впливу санкцій та політичної ізоляції нелегальна діяльність стала життєво важливою для економічного виживання російських окупаційних утворень на території Донецької та Луганської областей, відомих під аббревіатурою «ЛДНР». Предметами нелегального трафіку стали не лише заборонені речовини та зброя, а й контрафактні дизайнерські товари, виготовлених на місцевих фабриках, неоподатковані та контрафактні тютюнові вироби, дизельне паливо, нафтопродукти, вугілля, які безконтрольно завозилися на вільну територію України¹.

Після початку повномасштабної агресії російської федерації щодо України, через послаблення прикордонного контролю і призупинення митних зборів бум контрабанди відбувся вже на західних кордонах нашої держави. Збільшення вантажопотоку на через відповідні пункти пропуску погіршили корупційну ситуацію на митниці та в Державній прикордонній службі, де службові особи створювали штучні бюрократичні бар'єри, зловживали з переміщенням товарів під виглядом гуманітарної допомоги, формували сприятливу ситуацію для отримання неправомірної вигоди. У Закарпатській (на кордоні зі Словаччиною та Угорщиною) та Чернівецькій (на кордоні з Румунією та Молдовою) областях спостерігалось збільшення незаконного експорту традиційних нелегальних товарів: деревини, тютюнових виробів, а також нових потоків гуманітарної та військової допомоги (автомобілів, медикаментів і товарів подвійного призначення)². У той же час кримінальна активність на кордоні з Придністров'ям, який довгий час виконував роль транзитного коридору для контрабанди, значно

¹ Нові лінії фронту. Організована злочинність в Україні у 2022 році. Лютий 2023 Global Initiative Against Transnational Organized Crime. URL: <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2023/02/New-front-lines.-Organized-criminal-economies-in-Ukraine-in-2022-GI-TOC-February-2023-translation-1.pdf> (дата звернення: 01.07.2025).

² Там само.

зменшилася через посилення прикордонного контролю з боку України в умовах російської військової присутності на території цього регіону¹.

Досліджуючи економічну злочинність в умовах воєнного стану, доцільно також розглянути такий важливий кримінологічний показник як її ціна. Офіційна статистика надає можливість лише певною мірою оцінити прями матеріальні збитки, що спричиняє державі та суспільству економічна злочинність. Зокрема, у 2024 р. сума доходів, здобутих злочинним шляхом (в провадженнях, за якими закінчені розслідування), становила майже 3,2 млрд. грн. Сума несплачених податків, зборів та інших обов'язкових платежів – 3,5 млрд. грн., вартість фальсифікованих і недоброякісних товарів – понад 27 млн. грн. Проте, оскільки економічна злочинність є високолатентною, реальні збитки тільки від зазначених видів правопорушень є набагато вищими. Нематеріальні збитки від економічної злочинності є не менш масштабними та небезпечними за матеріальні. Вони полягають у підриві економічної незалежності держави, стабільності і стійкості її економічної системи, зниженні інвестиційної привабливості та рівня захищеності економічних відносин, зниженні конкурентоздатності вітчизняних виробників, монополізації ринку, зниженні активності ринкових відносин тощо. В умовах воєнного стану найбільш небезпечним наслідком економічної злочинності є зниження обороноздатності країни. Не менш відчутними є репутаційні втрати, які впливають на сприйняття України на міжнародному рівні та подальшу матеріально-технічну її підтримку міжнародними партнерами у протидії російській агресії.

Окремо звернімо увагу на те, що економіка залишається ураженою діяльністю організованих злочинних груп. Організована злочинність у сфері економіки – один з найбільш небезпечних різновидів економічної злочинності. Її наслідки вкрай негативно відбиваються на всіх сферах життєдіяльності суспільства та держави, загрожують її національній та економічній безпеці. В умовах збройного конфлікту найбільш активно організовані злочинні угруповання економічної спрямованості діють у бюджетній сфері, у сфері земельних відносин та лісовому господарстві з тенденцією до подальшого зростання їх активності (див. таблицю 1). Криміналізація сфер економіки не залишається сталою, а поступово змінюється у різні періоди часу залежно від їх «привабливості».

Переважна більшість організованих злочинних угруповань, що діють на території України, є полікримінальними, тобто їх діяльність поєднує кримінально протиправну діяльність різної спрямованості – наркоторгівлю, вимагання, торгівлю людьми, незаконний обіг зброї, розбійні напади тощо, в тому числі й злочинну діяльність у декількох сферах економічної діяльності. Таких злочинних угруповань в Україні діє найбільше, і вчинення ними економічних кримінальних правопорушень може поєднуватися з агресивно-насиленою злочинністю, фінансуванням тероризму, обігом небезпечних предметів тощо.

¹ Там само.

Таблиця 1

Зведені кількісні показники діяльності організованих злочинних угруповань економічної спрямованості (2020–2024 рр.)

Види економічної діяльності / Роки	2020	2021	2022	2023	2024
у бюджетній сфері	28	44	32	37	58
у банківській системі	4	2	1	3	3
фінансово-кредитній системі (без банків)	4	5	7	1	7
у сфері приватизації	0	1	0	3	1
у сфері земельних правовідносин	4	9	9	11	16
у паливно-енергетичному комплексі	1	7	1	1	6
у сільському господарстві	1	4	0	4	4
у лісовому господарстві	6	12	12	13	17
у рибному господарстві	0	0	0	0	0
у добувній промисловості і розробленні кар'єрів	2	8	0	7	7
у переробній промисловості	7	6	3	9	11
у будівництві	3	0	0	0	2
в інших видах економічної діяльності	25	36	36	43	75
<u>полікримінальна діяльність</u>	139	225	161	223	291

Ще однією ознакою економічної злочинності в умовах глобальних протистоянь є цілеспрямоване використання цього кримінально протиправного феномену для послаблення національної безпеки та обороноздатності країни. Епоха класичних війн йде у минуле, поступаючись місцем новим засобам і методам ведення воєнних протистоянь. На думку сера Ніколаса Патріка Картера (Sir Nicholas Patrick Carter), начальника штабу оборони Великої Британії (2018–2021 рр.), низка недружній країн все більше опановують використанням лазівок між миром та війною. «Нічого з того, що може бути використано як зброя в цій сірій зоні, більше не може марнуватися. Енергія, готівка, в тому числі у формі хабарів, корупційні бізнесові практики, кібератаки, замахы на життя, фейкові новини, пропаганда і власне військове залякування – все це є прикладами зброї, що використовується з метою отримання переваги у цій ері «безперервного змагання», – наголошує аналітик¹.

¹ Carter N.P. Dynamic security threats and the British Army: Chief of the General Staff General Sir Nicholas Carter KCB CBE DSO ADC Gen. Speech given at The Royal United Services Institute Monday 22 January 2018. *The UK government*: official website. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/dynamic-security->

Сьогодні стало цілком очевидно, що економічна злочинність також є засобом гібридної війни. Так, наприклад, Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року визначила гібридну війну російської федерації проти України загрозою у сфері зовнішньоекономічної безпеки. До проявів гібридної агресії росії проти України в Стратегії було віднесено: недостатні темпи диверсифікації торговельних потоків України для забезпечення її міцних конкурентних позицій на світовому ринку та суттєвий рівень частки торгівлі з Російською Федерацією в загальних обсягах торгівлі, а також використання цією державою економічних інструментів впливу з метою прийняття рішень, що суперечать основним національним економічним інтересам України¹. Також у Стратегії вказується, що руйнування економіки України є свідомою і цілеспрямованою дією російської федерації та одним з методів гібридної війни, оскільки зруйнована економіка продукує незадоволеність владою, трудову міграцію, соціальну напругу в суспільстві та підриває довіру до влади. При цьому широко використовуються економічні інструменти впливу, до яких, зокрема, відносяться санкції щодо українських товарів і послуг та використання впливу на інші держави з метою прийняття рішень, що суперечать основним національним економічним інтересам України². У той же час після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну очевидним стало використання росією не лише заходів економічного тиску на Україну та «корозивних інвестицій»³, а також і безпосереднього цілеспрямованого порушення кримінального закону шляхом активізації вчинення кримінальних правопорушень у сфері економіки. Так, у гучній справі, порушеній щодо Президента корпорації «Мотор Січ», було визначено, що він не лише фінансував так звану «ДНР» через сплату податків та зборів у бюджет самопроголошеної республіки, а також на початку повномасштабної російської агресії наказав розукомплектувати гелікоптери та приховати технічну документацію на них, щоб українські льотчики не могли ними скористатися⁴. Зважаючи на мету зашкодити своїми діями не лише порядку управління керованого ним підприємства, а й державі Україна та ЗСУ, фігуранту висунуто обвинувачення за чотирьома статтями КК України проти основ національної безпеки України та проти громадської безпеки: ч. 4 ст. 111-1, ст. 111-2, ч. 1 ст. 114-1, ч. 1 ст. 258-3 КК України. У подібних випадках спостерігаємо небезпечну тенденцію

threats-and-the-british-army-chief-of-the-general-staff-general-sir-nicholas-carter-kcb-cbe-dso-adc-gen (дата звернення: 01.07.2025).

¹ Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року: Указ Президента України від 01.08.2021 року № 347/2021. Верховна Рада України: офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text> (дата звернення: 01.07.2025).

² Там само.

³ Identifying and analyzing corrosive investments into Ukraine's economy as an element of hybrid warfare. Analytical Report. Kyiv. February 2023. URL: <https://www.cipeafrica.org/wp-content/uploads/2023/02/Russian-Corrosive-Investments-CIPE-FINAL.pdf> (дата звернення: 01.07.2025).

⁴ Президент корпорації "Мотор Січ" на початку війни наказав розукомплектувати гелікоптери – генпрокурор. Interfax України. Інформаційне агентство: офіц. веб-сайт. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/869206.html> (дата звернення: 01.07.2025).

поєднання економічної злочинності з кримінальними правопорушеннями проти основ національної безпеки держави.

Послаблення національного економічного потенціалу супротивника надає можливість отримати стратегічну перевагу в міжнародних конфліктах. І одним із засобів досягнення зазначеної воєнно-політичної мети є застосування протиправного впливу на економіку країни. Економічні засоби, що використовуються в гібридній війні, можуть бути найрізноманітнішими: вони не підвладні правовим обмеженням, і головними критеріями їх використання є прихованість, ефективність щодо досягнення поставленої мети та дистанціювання країни-супротивника від спричиненого негативного впливу. Деякі із зазначених засобів мають форму економічної злочинності, серед яких слід відзначити «корупцію з метою» ('corruption with intent'), економічний саботаж, доведення до банкрутства стратегічних підприємств, легалізацію майна, одержаного злочинним шляхом, фальшивомонетництво. Цілеспрямоване використання кримінально протиправних дій, спрямованих на економіку іншої країни як засобу гібридної війни, знижує можливості країни в реалізації демократичних реформ, гальмує темпи її соціально-економічного розвитку та ставить під загрозу національну безпеку країни в цілому.

Висновки. Аналіз стану економічної злочинності в Україні в умовах війни виявив певні тенденції, безпосередньо або опосередковано спродуковані агресією російської федерації проти України, а саме: послаблення інтенсивності протидії економічній злочинності на початку повномасштабного вторгнення та її відновлення до довоєнного рівня у 2023–2024 роках; зміни в структурі економічної злочинності, зокрема збільшення кількості кримінальних правопорушень у сфері оборони; зміни у географії; особливості ціни злочинності та показників організованої злочинності в умовах воєнного стану.

Дослідження типових схем вчинення економічних кримінальних правопорушень у сфері оборони дозволяє зробити висновок про поєднання кримінально протиправної діяльності корумпованих державних службовців та приватних підприємців з метою розкрадання державних коштів та міжнародної технічної допомоги, експлуатацію тимчасово зниженого контролю за державними закупівлями у сфері оборони та активне залучення схем легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, для виведення викрадених коштів у готівкову форму або приховання їх походження. Зроблено висновок, що в умовах поєднання елементів відкритої, повномасштабної, та гібридної війни економічна злочинність використовується ворогом як засіб підриву національної безпеки, зниження обороноздатності країни. Вимагає нагальної уваги питання вдосконалення стратегії протидії економічній злочинності в умовах багатовекторної агресії російської федерації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грицишен Д. О. Державна політика в сфері запобігання та протидії економічній злочинності : дис. ... доктора наук з державного управління : 25.00.05 / Державний університет «Житомирська політехніка» / Національний університет цивільного захисту України. Житомир. Харків. 2021. 437 с.

2. Деякі питання закупівлі лікарських засобів, необхідних для здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню, локалізацію та ліквідацію спалахів, епідемій та пандемій гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.09.2021 р. № 1012. *Верховна Рада України*: офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1012-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.07.2025).

3. Деякі питання здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2022 р. № 1275. *Верховна Рада України*: офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1275-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.07.2025).

4. Дикий А. П. Державна політика запобігання та протидії економічній злочинності в системі гарантування економічної безпеки України : автореф. ... доктора економічних наук: 21.04.01 / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів. 2023. 39 с.

5. Запорожець С. В., Жежерун Ю. В., Зелений П. В., Колесник В. О., Бритов Д. М., Заєць М. Є. Трансформація системи оборонних закупівель під впливом потреб воєнного стану. *Випробування та сертифікація*. 2023. № 2 (2). С. 82–96.

6. Звіти про діяльність Бюро економічної безпеки України за 2022, 2023 і 2024 роки. *Бюро економічної безпеки України* : офіц. веб-сайт. URL: <https://esbu.gov.ua/diialnist/plani-ta-zvity> (дата звернення: 01.07.2025).

7. Корупційні ризики під час закупівель лікарських засобів та медичних виробів, що зумовлені пандемією або здійснюються під час пандемії. Стратегічний аналіз корупційних ризиків. 2023. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/10/Koruptsiyni-ryzyky_zakupivli-likarskyh-zasobiv-ta-medychnyh-vyrobiv-pid-chas-pandemiyi.pdf (дата звернення: 01.07.2025).

8. Кримінологія. Академічний курс. Кол. авторів ; за заг. ред. О. М. Литвинова. К. : Видавничий дім «Кондор», 2018. 588 с.

9. Нові лінії фронту. Організована злочинність в Україні у 2022 році. Лютий 2023 Global Initiative Against Transnational Organized Crime. URL: <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2023/02/New-front-lines.-Organized-criminal-economies-in-Ukraine-in-2022-GI-TOC-February-2023-translation-1.pdf> (дата звернення: 01.07.2025).

10. Носач А. В., Поляков І. С. Корупційні схеми в оборонно-промисловому комплексі України : кримінологічний аналіз складових. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2024. № 2 (32). С. 166–179. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.2.12%20>.

11. Президент корпорації «Мотор Січ» на початку війни наказав розукомплектувати гелікоптери – генпрокурор. *Interfax України. Інформаційне агентство*: офіц. веб-сайт. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/869206.html> (дата звернення: 01.07.2025).

12. Про затвердження Порядку формування та коригування очікуваної вартості товарів, робіт і послуг оборонного призначення, закупівля яких здійснюється за неконкурентною процедурою : постанова Кабінету Міністрів України від 17.03.2021 р. № 309. *Верховна Рада України*: офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/309-2021-%D0%BF#n9> (дата звернення: 01.07.2025).

13. Про національну безпеку України : Закон України № 2469-VIII від 21.06.2018. *Верховна Рада України*: офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 01.07.2025).

14. Статистика. *Офіс Генерального прокурора*: офіц. веб-сайт. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika> (дата звернення 01.07.2025).

15. Стратегія національної безпеки України : Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. . *Верховна Рада України*: офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text> (дата звернення: 01.07.2025).

16. Carter N. P. Dynamic security threats and the British Army: Chief of the General Staff General Sir Nicholas Carter KCB CBE DSO ADC Gen. Speech given at The Royal United Services Institute Monday 22 January 2018. *The UK government*: official website. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/dynamic-security-threats-and-the-british-army-chief-of-the-general-staff-general-sir-nicholas-carter-kcb-cbe-dso-adc-gen> (дата звернення: 01.07.2025).

17. Identifying and analyzing corrosive investments into Ukraine's economy as an element of hybrid warfare. Analytical Report. Kyiv. February 2023. URL: <https://www.cipeafrica.org/wp-content/uploads/2023/02/Russian-Corrosive-Invements-CIPE-FINAL.pdf> (дата звернення: 01.07.2025).

Стаття надійшла до редакції 26.07.2025

Kseniya V. YURTAYEVA,

PhD in Law, Associate Professor

(*Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine*)

ANALYSIS OF ECONOMIC CRIME IN UKRAINE UNDER MARTIAL LAW

The article analyzes economic crime in Ukraine under martial law. The author conducts analysis of quantitative and qualitative indicators of economic crime in Ukraine in the period from 2020 to 2024. The article identifies tendencies of economic crime under martial law, their interconnection with the aggression of the Russian Federation and peculiarities of functioning of the law

enforcement system of Ukraine under martial law. The article analyses changes in the structure of economic crime and in such crime indicators as geography and costs of economic crime under martial law. The author examines typical schemes of economic crime in the defense sphere. The articles analyzed interconnection of economic crime in Ukraine and hybrid practices engaged by the Russian Federation as the means of weakening Ukraine's economy. The conclusion is drawn that in conditions of a hybrid war economic crime is utilized by the Russian Federation to undermine national security of Ukraine and decrease Ukraine's defense capability.

Key words: *economic crime, martial law, corruption, crime indicators, crime in the defense sphere, hybrid war, crime counteraction.*